
Thomas Jefferson i američka demokracija

Prijevod

UDK 929 Jefferson, T. 32-05 Jefferson, T.

Život Thomasa Jeffersona*

DUMAS MALONE**

Sažetak

Autor opisuje životni put Thomasa Jeffersona od najranijih dana sve do njegove smrti. Posebno je obrađeno njegovo mjesto i uloga u nastanku i formiranju SAD te naznačene brojne teškoće koje su pratile njihovo formiranje. U članku su prikazane mnogostruke veze Thomasa Jeffersona s događajima u Europi.

Thomas Jefferson - državnik, diplomat, pisac, znanstvenik, arhitekt, vjerovjesnik slobode i prosvjedenja - rodio se 13. travnja 1743. godine u Shadwellu (danas u okrugu Albemarle, Virginia), u to doba mjestu na zapadnoj granici. Ne zna se pouzdano je li prvi doseljeni Jefferson došao iz Walesa, kako je tvrdila obitelj. Tek, zna se da je u okrugu Henrico 1679. godine živio stanoviti Thomas Jefferson i da se oženio s Mary Branch. Njihov sin Thomas oženio se s Mary Field i živio u Osbornesu (danas u okrugu Chesterfield), gdje se posljednjeg dana veljače 1707. ili 1708. godine rodio Peter Jefferson. Njegov je otac bio "sudac porotnik", ali Peter se nije visoko školovao i uglavnom se morao snalaziti. Zaposlivši se kao geodet, preselio se u okrug Goochland, gdje je 1734. godine postao mirovni sudac. Sljedeće je godine kupio tisuću jutara zemlje južno od rijeke Rivanna. Uskoro je za "zdjelu punča" kupio još četiri stotine jutara zemlje od Williama Randolpha, vlasnika plantaže Tuckahoe. To je zemljište djelomice bilo na sjevernoj obali rijeke. Ondje je 1741. godine sagradio jednostavnu kuću. U nju je doveo suprugu i ondje se rodio Thomas, njihovo treće dijete.

Jane Randolph, koja se udala za Petera Jeffersona u dobi od devetnaest godina, bila je sestrična Williama Randolpha i najstarije dijete Ishama Randolpha, vlasnika plantaže Dungeness, i njegove supruge Jane Rogers. Preko nje se Peter povezao s jednom od najuglednijih tamošnjih obitelji, što je njihovoj djeci osiguralo društveni ugled. Karijera Petera Jeffersona bila je blisko povezana s karijerom Joshue Frya, državnog geodeta za Albemarle, čiji je zamjenik bio. S njim je odredio granicu između Virginije i Sjeverne Karoline, načinio prvi

* Prevedeno iz knjige: Malone, D., *Thomas Jefferson*, New York, 1986.

** *Dumas Malone*, profesor na Sveučilištu u Harvardu, SAD.

točan zemljovid Virginije i naslijedio ga na položaju izbornika i okružnog namjesnika. Thomas Jefferson silno je cijenio očev zemljovid. Thomas je od oca vjerojatno naslijedio strast za istraživanjem i crtanjem i ljubav prema neistraženim stazama. Od njega je naslijedio čvrsto, iako ne tako snažno tijelo, te sklonost za matematičke predmete. Petera Jeffersona nadživjelo je osmero od desetero djece. Najstarijem sinu Thomasu ostavio je pet tisuća jutara zemlje i društveni ugled.

Jefferson je prvih sedam godina života proveo u Tuckahoeu, na rijeci James, nekoliko kilometara od današnjeg Richmonda, gdje mu se otac preselio jer je obećao Williamu Randolphu da će biti skrbnik njegovu sinu. Ovdje je Thomas krenuo u "englesku školu". Crveni brežuljci Albemarlea postali su mu stalnim domom u dobi od devet godina. Zauvijek ih je zadržao u najmilijem sjećanju. Uskoro je počeo učiti latinski, grčki i francuski kod velečasnog Williama Douglasa. Thomas se nije pohvalno izrazio o Douglasovim sposobnostima. Nakon očeve smrti počeo je studirati kod velečasnog Jamesa Mauryja, kojeg je poslije opisao kao "pravog humanista". Jefferson je rano naučio klasične jezike. U književnosti starog Rima i Grčke nalazio je "izvor užitka". U ožujku godine 1760. upisao se na koledž William and Mary, gdje je diplomirao nakon dvije godine. U Williamsburgu, pokrajinskom glavnom gradu, imao je priliku uživo promatrati kako se stvara povijest i vlast. Najvažniji intelektualni poticaj za vrijeme studija bilo mu je druženje s Williamom Smallom, profesorom matematike, a povremeno i filozofije. Small je u njemu probudio zanimanje za znanost, koje ga nije napuštalo do smrti. Small ga je upoznao sa članovima "obiteljskog kružoka" kojeg su činili guverner Francis Fauquier i George Wythe, tadašnji najpoznatiji profesor prava u Virginiji, pod čijim se tutorstvom pripremao za to zvanje.

Jefferson je bio prihvaćeni član izabrane skupine sastavljene od gospodske djece Virginije. Odlazio je na zabave, šalio se s djevojkama, ogovarao zaljubljenice, bio gost na vjenčanjima. Onako visok, mršav, pepeljasto sive kose i pjegav, nije bio naočit, ali je bio odličan jahač, svirao violinu i bio veseljak. No uskoro se uozbiljio, možda i zbog nesretne ljubavi prema Rebeci Burwell i "veze" koja je uglavnom postojala u njegovoj mašti. Prije no što je postao istaknuti glumac na političkoj pozornici, postavio si je stroga pravila ponašanja, a u učenju je bio discipliniraniji od gotovo svih suvremenika. Nakon 1764. godine počeo je provjeravati biblijske navode, izgubio je vjeru u tradicionalnu religiju (ali ne i u tradicionalni moral) i nadahnuće potražio u djelima velikih klasičnih pisaca. U kasnijoj ga dobi ni ona više nisu mogla zadovoljiti, pa je moralna načela potražio u Isusovim riječima. Iz bilježnice u koju je zapisivao sve što je pročitao s područja pravne znanosti vidi se koliko se neuobičajeno brizljivo pripremao za svoje zvanje i proučavao povijest zakona i zakonskih postupaka. Odvjetnik je postao 1767. godine. Unatoč nesklonosti sudskoj praksi, bio je odličan odvjetnik sve do revolucije, kad se prestao baviti tim zanimanjem.

Prvog siječnja 1772. godine Jefferson se oženio dvadesetčetverogodišnjom Marthom (Wayles) Skelton, kćerkom Johna Waylesa i Marthe Eppes iz okruga Charles City. Bila je udova Bathursta Skeltona i majka jednog sina, koji je umro prije njezine udaje za Jeffersona. U njihovu desetgodišnjem braku rodila je Jeffersonu šestero djece. Samo ju je troje nadživjelo, a dvoje (Martha i Mary /ili Maria/) je doživjelo zrele godine. Pričalo se da je bila lijepa; njezin ju je drugi suprug obasipao priličnom pažnjom. Mladi je par započeo bračni život

u jedinom dovršenom dijelu Monticella, jugoistočnom paviljonu. Jefferson se preselio na svoje ljubljeno sljeme kad su godine 1770. izgorjele kuća u Shadwellu i njegove dragocjene knjige. Te je godine započeo građevinske radove koji će potrajati nekoliko godina. Od svog je punca uskoro nakon vjenčanja dobio komad zemljišta približne veličine svog imanja. No s njime je dobio i goleme dugove kojih se nikad nije potpuno riješio. Bio je vlasnikom otprilike deset tisuća jutara zemlje i između stotinu i dvije stotine robova. Sustavan kakav je bio, bilježio je sve u vezi s plantažama - o robovima, konjima i stoci, posađenim stablima, temperaturi u Monticellu, datumima nicanja pojedinog cvijeca ili dolaska ptica.

Godine 1770. Jefferson je imenovan okružnim namjesnikom za Albemarle. U svibnju 1769. postao je član Izbornog doma i to članstvo zadržao sve do njegova raspuštanja godine 1775., iako godine 1772. nije dolazio na sjednice.

Desetak je godina bio prislan prijatelj Patricka Henryja, čije ga je umijeće govorničtva očaralo u studentskim danima. Jefferson nikad nije postao dobar govornik, no zbog izrazite nadarenosti za pisanje bio je rado viđen član zakonodavnih tijela i raznih odbora. Odmah ga se ubrojilo u ljute protivnike Britanaca pa je bio jedan od osnivača virginijskog dopisnog odbora te član Odbora jedanaestorice (ali ne i najužeg i najprobranijeg Odbora trojice). Godine 1774. bio je pobornik rezolucije da se dan stupanja na snagu Zakona o bostonskoj luci proglasi posnim danom. Posljedica te rezolucije bilo je raspuštanje Izbornog doma. Godine 1775. bio je član odbora za sastavljanje besjede lordu Dunmoreu, kraljevskom guverneru, u kojem se odbija pomirbena ponuda lorda Northa. Jefferson je tvrdio da je on napisao prihvaćenu verziju. Bolest ga je spriječila da bude na virginijskoj skupštini 1774. godine pa je poslao pismo, poslije objavljeno pod naslovom *A Summary View of the Rights of British America*. Taj se rad, osim Deklaracije nezavisnosti, pokazao njegovim najvažnijim književnim doprinosom američkoj revoluciji. U njemu je najpreglednije izrazio svoja stajališta. Iako su se mnogi povoljno izrazili o tom tekstu, skupština ga nije prihvatila jer je bio previše žestok. U njemu je usporedio "prirodno" pravo useljavanja prvih engleskih doseljenika u Ameriku s onim saksonskih doseljenika u Britaniju, nijekao je vlast britanskog parlamenta nad američkim kolonijama. Tvrdio je da je jedina politička veza s Velikom Britanijom kralj, i da se jedino njemu kolonisti dobrovoljno podvrgavaju. Tvrdio je da matična zemlja kolonistima pomaže samo zbog zarade i da se Britanija može iskupiti jedino trgovinskim povlasticama. Taj žestok pamflet, izrazito pravnički intoniran, pokazuje da Jefferson nije dovoljno cijenio važnost engleske zaštite u prvim danima postojanja kolonija te da nije shvaćao tadašnje probleme imperijalističke Britanije. Kao revolucionarni domoljub, isticao je "prava utemeljena na prirodnim zakonima", a ne kraljevskim, te se borio za "ponovnu potvrdu saksonskih sloboda."

Virginijaska ga je skupština izabrala za kongresmena u slučaju da Peyton Randolph bude potreban u Virginiji. Jefferson je sjedio u Kongresu u ljeto i jesen 1775. godine. Napisao je nekoliko tekstova, ali tako protubritanskih da nisu bili prihvatljivi u doba dok je još bilo nade za pomirbu. Nije dolazio u Kongres od 28. prosinca 1775. do 14. svibnja 1776. godine, vjerojatno zbog bolesti majke (koja je umrla 31. ožujka) i obiteljskih razloga, no čekale su ga i dužnosti okružnog namjesnika i zapovjednika milicije Albemarle, kojim ga je 26. rujna

imenovao virginijski odbor za državnu sigurnost. Četiri dana nakon slavnihi odluka koje je 7. lipnja 1776. godine u Kongresu predložio Richard Henry Lee, Jefferson je zajedno s Johnom Adamsom, Benjaminom Franklinom, Rogerom Shermanom i Robertom R. Livingstonom izabran u odbor za sastavljanje Deklaracije nezavisnosti. Puno se raspravljalo zašto se tako mladu osobu izabralo u tako važan odbor. U odboru je morao biti netko iz Virginije, a Richard Henry Lee vratio se kući. Tridesettrogodišnji Jefferson bio je "tihi član" Kongresa, ponešto glasniji i odlučniji u radu odbora. Uživao je glas "majstorskog pera", što mu je koristilo tom prilikom i otvorilo vrata te opasne ali i veličanstvene zadaće.

Bilo je puno više Franklinovih i Adamsovih izmjena nego što je Jefferson priznao, a neke je promjene unio i Kongres, no autorstvo najslavnijeg američkog političkog dokumenta jest nedvojbeno Jeffersonovo. Filozofski je dio napadno sličan prvim trima odjeljcima Deklaracije o pravima koju je napisao George Mason - važnog sažetka tadašnje revolucionarne misli. Jefferson se vjerojatno posluzio tim tekstom, ali ga je poboljšao. Postavke su uglavnom one Johna Lockeja, u koje su radikalniji domoljubi duboko vjerovali. Jefferson nije vjerovao u potpunu jednakost ljudi. Iako se nije bojava revolucija, bilo mu je draže da se "društveni ugovor" obnavlja povremenim i mirnim reformama. Čvrsto je vjerovao da se vlast treba temeljiti na pristanku naroda i da mora osiguravati "neotudiva" prava čovjeka, među kojima i ono o postignuću sreće kad je riječ o stjecanju imutka, te da vlast mora biti sredstvo postignuća blagostanja, a ne sama sebi svrhom. U Deklaraciji je izvanredno izrazio svoju vjeru. Optužbe protiv kralja, kojeg je jedinog napadao (jer je tako implicitno britanskom parlamentu nijekao vlast), dotjerane su inačice prijašnjih Jeffersonovih optužbi koje su usvojene kao preambula virginijskog ustava iz 1776. godine. Nesmiljeno i uporno ih ponavljajući, izrazio je pritužbe pobunjene strane i uvjerljivo ih iznio pred sud javnosti. Deklaracija se ističe jasnoćom, tankočutnošću i sretno odabranim izrazima tipičnim za Jeffersonov lagan stil. Uvjerljiva je zbog suzdržane uzvišenosti stila i Jeffersonov je najuznositiji književni spomenik.

Zbog želje da bude bliže obitelji i uvjeren da će biti korisniji u promidžbi političkih promjena u Virginiji nego u Kongresu, Jefferson je napustio Kongres u rujnu 1776. godine a 7. listopada postao član virginijskog Zastupničkog doma, gdje je ostao do izbora za guvernera u lipnju 1779. godinc. Kao član Kongresa, 1776. godine predao je virginijskoj skupštini Ustav i preambulu. Prihvaćena je jedino preambula. Duboko se razočarao novim ustavom i vladom jer nisu puno promijenile u zakonima i društvenom ustroju. Revolucija je za njega bila više od ispravljanja učinjenih nepravdi. Protivno željama konzervativaca da se zadrži službena religija (ali odvojena od Engleske), on je tražio potpuno odvajanje crkve od države. Odlučio je osloboditi svoju "domovinu", kako je nazivao Virginiju, od umjetne elite koja se temelji na bogatstvu i podrijetlu, te školovanjem omogućiti razvoj prirodnoj eliti nadarenih, čestitih osoba i stvoriti prosvijećene birače. Vjerovao je da se zakoni moraju prilagoditi republikanskoj vlasti "utemeljenoj isključivo na razboritosti i dobrobiti onih zbog kojih je uspostavljena". Zbog njegove pravničke vještine, određenosti njegova brižljivo formuliranog programa te gotovo vjerskog zanosa kojim ga je zastupao, brzo je postao vođa progresivaca. Zaslužuje priznanje zbog tog izvanrednog programa, ali i zbog uspjeha na području zakonodavstva, nenadmašenih u američkoj povijesti.

Prvi udarac elitizmu zadao je ukinuvši zemljoposjed u ograničenom lenu. Dana 12. listopada 1776. pokrenuo je reviziju tih zakona. Izabran u revizijski odbor s još četiri člana, od kojih su jedino George Wythe i Edmund Pendleton ostali do kraja, dvije je godine uporno i temeljito radio na svojem dijelu revizije - zakonu o podrijetlu i krivičnom zakonu. Izvješće odbora (18. lipnja 1779) sastojalo se od 126 nacrt zakona, koji su uglavnom svi prihvaćeni. Zakon prvorodstva ukinut je 1785. godine. Nacrt zakona o vjerskim slobodama, kojeg je 1779. godine pročitao John Harvie iz Albemarlea i koji je s izmjenama prihvaćen u preambuli 1786. godine kad je Jefferson bio u Francuskoj, Jefferson je smatrao jednim od svojih najvećih doprinosa čovječanstvu. Zbog tvrdnje da misao nije podložna prisili, da građanska prava ne ovise o vjerskim uvjerenjima te da osobna mišljenja nisu u nadležnosti vlasti, to je zaista jedna od najvažnijih američkih povelja o slobodi.

Jeffersonovi nacrti zakona o školstvu, sastavni dio njegova programa, nisu prihvaćeni. Od njegova sjajnog Nacrta zakona o širenju znanja, u kojem je sazeo svoju filozofiju školstva, izglasan je tek dio o osnovnim školama (1796.), ali je ubačena odredba koja je poništila njegovu svrhu. Pokušaji da se poboljša organizacija njegovog koledža i otvori javna knjižnica potpuno su propali. No kao guverner, ukinuo je studij hebrejskog, teologije i mrtvih jezika, a uveo anatomiju i medicinu, pravo i moderne jezike (prvi u Americi). Iako nije prvi predložio da se glavni grad preseli u Richmond, napisao je nacrt tog zakona, koji je usvojen 1779., u čijoj je preambuli predvidio izgradnju lijepih državnih zgrada po svom ukusu.

Prvog lipnja 1779., Generalna je skupština izabrala Jeffersona za guvernera Virginije. Mandat mu je trajao godinu dana, ali je izabran ponovno. Intelektualne odlike koje su od njega učinile vrsnog planera i proroka slabo su mu koristile u ratu. Imao je malo ovlasti. Prema državnom ustavu iz 1776. godine, nije imao pravo veta pri izglasavanju zakona, a njegove je odluke moralno odobriti Državno vijeće, osmeročlano tijelo koje je birala Skupština. Predsjedavao je toj skupini ali je mogao glasovati jedino u slučaju neodlučenog ishoda. Nije smio prekoračiti svoje ustavne ovlasti. Zbog tog se iskustva do smrti protivio prevlasti zakonodavnih ustanova.

Virginijsko je poljodjelsko društvo zbog rata izgubilo britansko tržište duhana, a urod pšenice gotovo potpuno je uništila suša za vrijeme Jeffersonova prvog mandata. Da bi namaknuli novac, zakonodavci su uključili tiskare novca. Potkraj Jeffersonova mandata, valuta nije vrijedila više od orahova lišća. U tako teškim okolnostima, neumorno je ispunjavao zahtjeve Kontinentalnog kongresa - novačio dovoljno vojnika i osiguravao im oružje i zalihe.

U jesen 1780. godine, umoran i nezadovoljan, prijateljima je spominjao ostavku i nije želio treći mandat. Dotad je Virginija bila pošteđena ratnih operacija, a njezini su vojni resursi bili mali jer su ih slali drugim državama. Početkom 1781. godine Benedict Arnold iznenada je prodro u unutrašnjost Richmond, onedavno glavni grad, pretrpio je malo izravne štete, no Arnold je desetak kilometara uzvodno zapalio ljevaonicu u kojoj je bilo uskladišteno oružje. Kad su guvernera obavijestili da stiže Arnold, zaštitio je najvažnije objekte, no nije na vrijeme pozvao miliciju da se suprotstavi upadaču pa su ga poslije optužili za sporost i neodlučnost. Puno ozbiljniji bio je proljetni Cornwallisov prodor s juga na čelu moćne vojske. Državna je vlada pobjegla i doslovno se raspala.

Zakonodavci koji su se okupili u Richmondu 10. svibnja na redovitom godišnjem proljetnom zasjedanju, odgodili su sastanak i odlučili se sastati u Charlottesvilleu, stotinjak kilometara zapadnije. Ondje su 28. svibnja postigli kvorum. Izbor guvernera određen je za subotu 2. lipnja, na dan isteka drugog Jeffersonova mandata, no, na nesreću, odgođen je do ponedjeljka. Tog jutra, pukovnik Banastre Tarleton i velik broj britanskih konjanika ušli su u Charlottesville. Cornwallis ga je poslao da rastjera Skupštinu. Jeffersonovi gosti u Monticellu bili su govornici obaju domova i drugi zakonodavci. Nije se mogao održati sastanak Državnog vijeća jer nije bilo dovoljno njegovih članova, no Jefferson je napisao nekoliko posljednjih službenih pisama.

U ponedjeljak u zoru, krupan konjanik dojahao je u Monticello. Kapetan Jack Jouett izveo je herojski pothvat i dojahavši kroz noć da upozori Jeffersona i članove skupštine. Probudeni delegati sastali su se u Charlottesvilleu, odlučili se preseliti u Staunton i odjurili glavom bez obzira. Nisu stigli ni izabrati novog guvernera. Jefferson je obitelj poslao na Blenheim, imanje na jugu države. On je ostao u Monticellu sve dok kroz teleskop nije ugledao britanske vojnike. Tad je kroz šumu odjahao u Blenheim. Poslije je obitelj odveo u Poplar Forest, svoje imanje u okrugu Bedford.

Ono što je ostalo od Generalne skupštine sastalo se u Stauntonu i naposljetku izabralo guvernera. Izbor je pao na generala Thomasa Nelsona, policijskog časnika. Tad su se članovi Skupštine pridružili civilnim i vojnim vlastima. Istog dana (12. lipnja 1781. godine) Zastupnički je dom usvojio rezoluciju o istrazi ponašanja dotadašnjeg guvernera. No ni na sljedećem zasjedanju, a ni poslije nisu podigli optužbu. Sudeći po onome što je Jefferson tijekom ljeta doznao od autora te rezolucije Georgea Nicholasa, manje ga je zanimao Tarletonov prodor, koji je više uplašio članove Skupštine nego Jeffersona, od napada Benedicta Arnolda. Bivši je guverner morao pravdati svoje ponašanje za vrijeme tog ranijeg događaja na sljedećem, jesenskom zasjedanju. Dotad je Cornwallisova invazija na Virginiju završila njegovom predajom i nije bilo potrebe kriviti nekoga za nešto što je prošlo.

Dana 12. prosinca, odbor kojeg je imenovao Zastupnički dom da ispita ponašanje bivšeg guvernera izvijestio je da nisu doznali nikakve pouzdane podatke, već samo glasine, koje smatraju neutemeljenima. Za tjedan dana, oba su doma usvojila rezolucije zahvale Jeffersonu. Službeno rehabilitiran, Jefferson je u Virginiji uskoro vratio ugled. Njegov izbor za zastupnika u Kontinentalni kongres na tom skupštinskom zasjedanju (koji je odbio) pokazao je da je zadržao povjerenje javnosti. Važnost tih nesretnih događaja potkraj njegova guvernerskog mandata pokazat će se u razmjerno dalekoj budućnosti kad se bude natjecao za više položaje i kad ti događaji budu poprimili neslućene razmjere, budući da su njegovi politički protivnici pokušali dokazati da je nesposoban za položaj predsjednika Sjedinjenih Država. No njegova je koža tad bila nešto deblja nego 1781. godine. Iako su se njegovi sunarodnjaci iskupili za neopravdane kritike, bio je uvjeren da su državnička služba i osobna patnja neodvojivi. Zato se povukao na svoja zapuštena imanja, vratio se svojim ljubljenim knjigama i voljenoj obitelji, uvjeren da ga više ništa ne može od njih odvojiti.

Jefferson je iskoristio mirovanje nametnuto mu padom s konja kako bi sredio bilješke o Virginiji koje je vodio mnogo godina. Poređao ih je prema redoslijedu upita koje mu je 1781. godine uputio François de Barbe-Marbois, tajnik

francuske legacije, malo ih dotjerao i proširio zimi 1782., a objavio u Francuskoj 1785. godine. *Notes on the State of Virginia* doživjele su mnoga izdanja. Zbog njih je Jefferson stekao velik ugled među svojim suvremenicima kao svestrani intelektualac, te vječnu slavu kao pionir američke znanosti. Nepretencioznog oblika, ta neobično informativna, statistička i zanimljiva knjiga i danas može poslužiti kao izvor podataka o zemljopisu i proizvodnji, društvenom i političkom životu u Virginiji osamnaestog stoljeća. Žarkim domoljubljem i strašću za istinom Jefferson se borio protiv teorija Buffona i Raynala u vezi s inferiornošću fizičkog i duševnog stanja Amerike i bio veliki optimist glede budućnosti države, ali je iznosio "zamjerke" ropstvu i virginijskoj vlasti. Godine 1783. napisao je nacrt drugog virginijskog ustava, objavljenog 1786. godine i umetnutog kao dodatak *Notes*.

Da mu supruga nije umrla 6. rujna 1782. godine možda bi se zauvijek povukao u intelektualni život. Svoje je kćeri nakon suprugine smrti obasipao silnom nježnošću i skrbi, ali je rado otišao iz Monticella i u javnom životu potražio utjehu od osobnog jada. Imenovan je mirovnim poklisarom za Europu 12. studenog 1782. godine. Neposredno prije polaska, njegov je misija postala nepotrebna pa je razriješen te dužnosti. U lipnju 1783. izabran je za zastupnika u Kongresu. Tijekom šestomjesečnog mandata u tom tijelu bio je član gotovo svih važnijih odbora i napisao golem broj državnih dokumenata. Neki su bili iznimno važni, posebice njegovi prijedlozi o kovanicama (zalagao se da se usvoji dolar, podijeljen na desetine i stotine) te njegova izvješća o upravljanju zapadnim teritorijem. Izvješće od 22. ožujka 1784. sadržavalo je većinu odredbi iz povijesno važne uredbe iz 1787. godine. Da je usvojena u obliku u kojem ju je predložio Jefferson, ropstvo bi bilo ukinuto u svim zapadnim područjima nakon 1800. godine i odcjepljenje dijelova tog područja postalo bi potpuno protuzakonito. Jefferson je ranije napisao prijedlog ugovora o cesiji sjeverozapadnog teritorija kojeg je svojatala Virginia i sastavio zemljišnu uredbu koja nije prihvaćena. Jefferson je nedvojbeno bio neimar američkog teritorijalnog širenja. Napisao je i izvješće o prekidu neprijateljstava, koje je prihvaćeno. Dana 20. prosinca 1783. sastavio je izvješće koje je prihvaćeno kao temelj pregovora o trgovinskim ugovorima i 7. svibnja 1784. godine imenovan je da u tome pomogne Franklinu i Adamsu u Europi.

Pridružio im se u Parizu 6. kolovoza sa svojom kćerkom Marthom. Godine 1785. proglašen je Franklinovim nasljednikom kao poslanik u Francuskoj i ostao je u toj zemlji do listopada 1789. godine. U Francuskoj je s pravom smatran učenom osobom, nastavljajući Franklinove tradicije, no sve do povratka u Ameriku ostao je u sjeni Franklinova ugleda. Jeffersonov odnos prema svojem prethodniku, kojeg je smatrao jednim od dvojice najvećih Amerikanaca (drugi je bio George Washington), bio je primjereno skroman i bez tračka ljubomore. Za boravka u Francuskoj malčice ga je zasjenio Lafayette, kojeg su smatrali francuskim simbolom američkih ideala i zaštitnikom američkih interesa. Jefferson je dobro iskoristio Lafayetteovu neprocjenjivu suradnju. Odnosi između njih bili su prisni i prijateljski. Jeffersonu nije bilo teško biti u sjeni ako mu je to moglo koristiti.

Iako je svoje službene zadaće u Francuskoj poslije opisao kao nevažne, dokazao se kao vrijedan i vješt diplomat. Zajedno sa suradnicima uspio je godine 1785. zaključiti ugovor o trgovinskoj suradnji s Prusijom. Početkom 1786. godine pridružio se Adamsu u Londonu, no njihovi pokušaji da sklope ugovor o

trgovinskoj suradnji s Velikom Britanijom bili su neuspješni. Brižljivo je zapisao podatke o engleskoj vrtlarskoj opremi, ali o engleskoj arhitekturi i ponašanju nije imao lijepo mišljenje. Podržao je Thomasa Barclaya u pregovorima o savezu s Marokom godine 1787. no bio je uvjeren da se berberske gusare može ukrotiti jedino silom i osmislio je plan zajedničke akcije lige naroda. Kongres je to prihvatio, ali ne i Europa. Pregovarao je s Francuzima o konzularnom predstavništvu i potpisao ugovor 14. studenog 1788. godine, prvi sporazum takve vrste na koji su Sjedinjene Države pristale. Iako se nije mogao nadati da će probiti zid trgovinskog izolacionizma, uspio je smanjiti francuske carine na američke proizvode. Upornom borbom protiv duhanskog monopola tvrtke Farmers-General ostavio je povoljan dojam na Vergennesea i njegova nasljednika Montmorina. Jefferson je otišao iz Europe uvjeren da je Francuska učinila sve trgovinske ustupke moguće u tom trenutku, da ona nema velikih interesa u Americi iako je sentimentalno vezana za mladu republiku. Bio je uvjeren da bi Sjedinjene Države morale biti u prijateljskim odnosima s Francuskom, i u znak zahvalnosti, i zbog važnosti Francuske kao protuteže Britaniji, koju je smatrao neprijateljem i potpuno sebičnom u politici. No stekao je dojam da bi i Velika Britanija i Španjolska bile spremne dobro platiti Americi za njezinu neutralnost dođe li do sukoba u Europi. Nada da će se Sjedinjene Države jednom okoristiti europskim nevoljama duboko je utjecala na njegov odnos prema međunarodnoj politici i opredijelila ga za put mira.

U doba poplave sentimentalnih francuskih napisa o Americi, Jefferson je pokušavao američke probleme prikazati odmjereno i istinito. To ga je djelomice potaknulo da objavi knjigu *Notes on the State of Virginia* i virginijski Statut o vjerskoj slobodi. Iscrpno je odgovarao na upite o Americi, a svojim sunarodnjacima velikodušno prenosio znanja o drugim zemljama. Zainteresiranim je prijateljima iz Amerike pisao o izumima. Madisonu, Monroeu i drugima kupovao je knjige. Godine 1787., za vrijeme poduljeg obilaska francuskih pokrajina, brižljivo je proučavao vinograde, a otputovao je u sjevernu Italiju da vidi strojeve za čišćenje riže. Poslao je uzorke rižinih sjemenki i podatke o maslinama u Južnu Karolinu i Georgiju. U Nimesu je satima gledao Maison Carree "poput zaljubljenika". Poslao je nacrt po uzoru na taj hram za novu zgradu Kongresa Virginije i tako započeo renesansu klasicizma u američkoj arhitekturi. Š obilaska Njemačke, godine 1788., donio je puno zapažanja. Taj oštrovidni, misaoni putnik odlučio je da od njegove misije imaju koristi i on, ali i njegovi sunarodnjaci i nikad nije zaboravio na svoju obvezu da bude koristan.

Silno ga se dojmilo ponašanje Francuza, iako nije želio da ih Amerikanci papagajski oponašaju, a volio je francusku kuhinju i vina. Francuze je smatrao razboritim narodom, premda je mislio da životu viših staleža manjka obiteljske sreće i da je uglavnom beskoristan. Zaprepastilo ga je siromaštvo nižih staleža. Nije posebno cijenio francusku znanost, ali se divio njihovoj umjetnosti - graditeljstvu, slikarstvu i glazbi. (Posebice glazbi, jer je slomio pešće i više nije mogao svirati violinu.) Zgrozila ga je potlačenost i neravnopravnost Starog svijeta, pa je postao još ljubi neprijatelj kraljeva, plemstva i svećenstva. U Francuskoj nije osmislio novu političku i društvenu filozofiju, ali je učvrstio svoja stajališta i ojačao vjeru u demokraciju. Bio je sljedbenik onih *philosophes* koji su vjerovali da nema granica ljudskih sposobnosti i prosvjetiteljstvo je uzdignuo na razinu religije. U Americi je vidio kako funkcionira zaastupnička vlast, neposredno iskustvo koje je nedostajalo francuskim reformistima. Ispravno je

zaključio da francusko društvo nije spremno za samoupravu američkog tipa i uvijek se bojao da će reformisti pretjerati i izazvati protureakciju.

Jefferson je pažljivo pratio tijek francuske revolucije i o njoj podrobno izvještavao. Iako je pokušavao zadržati strogo službeni odnos, taj vještiti politički graditelj je privatno predložio Lafayetteovoj tetki, Madame de Tesse, poželjan proceduralni postupak Skupštine uglednika, a Lafayetteu je predao prijedlog povelje za Francusku. Sastanak vođa Domoljubne stranke, kojeg je ugovorio Lafayette, održan je u Jeffersonovoj kući kako bi se postigao kompromis o kraljevskom vetu i sastavu Skupštine. Jefferson je komentirao nacrt deklaracije o pravima koje je napisao Lafayette i preko njega je možda utjecao na slavu Deklaraciju o pravima čovjeka i građana. Veselio se kad je usvojena ta važna povelja o slobodi pojedinca i nadao se da će se u Francuskoj nakon pobune protiv despotizma uspostaviti čvrsta vlast. U revolucionarnoj Francuskoj on je pripadao umjerenjoj struji. Vjerovao je da bi reformisti trebali biti zadovoljni s ograničenom monarhijom i smatrao je smaknuće Luja XVI. (1793.) velikom pogreškom. Francuska revolucija postala je vrući kesten u američkoj politici i mnogi nisu shvaćali Jeffersonova kadšto kritična stajališta. Potkraj života rekao je da se sve mijenja osim "prirodnih i neotuđivih prava čovjeka." Dok je francuska revolucija promicala ta prava, on ju je odobravao. No prezirao je Robespierreovu i Napoleonovu samovolju.

Jefferson, pristaša umjerenosti, protivio se kontrarevolucijama i nastojao da se zakoni i ustanove prilagodeju neizbježnim promjenama u ljudskim odnosima. U pismu koje je napisao Madisonu neposredno prije odlaska iz Francuske (6. rujna 1789.) pobijao je pravo jednog naraštaja da veže ruke drugom. "Zemlja uvijek pripada živima", rekao je. Poglavitito je pobijao pravo vlada, primjerice francuske, da budućim naraštajima ostavi težak teret duga. Njegove primjedbe na financijsku politiku Alexandera Hamiltona i uporna nastojanja da smanji državni dug kad je postao predsjednik, temeljili su se na onome što je smatrao moralnim načelom. Tvrdio je da svaki naraštaj ima pravo donijeti vlastite zakone i prema njima se ravnati. Tvrdio je da se ustave mora mijenjati svakih devetnaest godina. Madison mu je uvjerljivo dokazao da je to nepraktično, no čini se da je Jefferson to zaboravio, pa je u starosti zatražio da se osuvremeni virginijski Ustav.

Odobren mu je dopust da sredi privatne poslove i odvede kući svoje kćeri. Mlada kći, Mary, pridružila mu se u Parizu godine 1787. Jefferson je otplovio u Ameriku u listopadu 1789. i stigao u Monticello dva dana prije Božića, gdje su mu njegovi robovi poželjeli veličanstvenu dobrodošlicu. Uskoro je od predsjednika Washingtona dobio ponudu za mjesto ministra vanjskih poslova, dužnost koju je privremeno obnašao John Jay. Zbog svoje nesklonosti publicitetu i zaziranja od kritike, oklijevao je ući u olujno more politike od kojeg je u Francuskoj bio razmjerno pošteđen, no iz osjećaja domoljublja prihvatio je taj zasluženi položaj. Udao je kći Marthu za njezina bratića Thomasa Manna Randolpha ml., pa krenuo u New York, gdje je u ožujku 1790. postao prvim ministrom vanjskih poslova, prema novom ustavu.

Iako je pratio razvoj događaja u Americi, Jefferson nije bio potpuno svjestan konzervativne reakcije koja se dogodila u njegovoj zemlji dok je on bio u vrtlogu političkih previranja u Francuskoj. Nije vidio opasnost u nemirima koji su obilježili posljednje godine Konfederacije. Osim toga, opasnu je slobodu smatrao boljom od tihog ropstva. Unatoč nesavršenostima vlasti opisao ju je "nedvojbeno

najboljom koja je ikad postojala", no bio je sklon jačanju federalne vlasti i odobrio je novi ustav. Jedine su mu zamjerke bile to što nema zakona o pravima (koji je poslije dodan) te mogućnost uzastopnog reizbora predsjednika. Nijekao je da je federalist, ali je govorio da je još manje antifederalist. Prije odlaska s položaja ministra vanjskih poslova, smatrali su ga vođom skupine koja se protivila politici Alexandra Hamiltona. Kako bi se razlikovao od svojih protivnika koje su prozvali "monarhistima", Jefferson i njegovi pristaše prozvali su se "republikancima". Do smrti je vjerovao da su njegova strahovanja o uspostavi američke monarhije bila opravdana. Nedvojbeno, nakon povratka iz Francuske neugodno se iznenadio promjenama političkog okruženja u kojem se našao. Tom uljuđenom gospodinu bilo je neugodno na elitističkom federalističkom dvoru, najprije u New Yorku, a zatim u Philadelphiji.

U početku je pokušao surađivati s Hamiltonom, koji je bio od njega desetak godina mlađi, no već zauzimao najvažnije mjesto u vladi, pa je njegova tvrdnja da ga je Hamilton prijevarom pridobio da glasa za zakon o preuzimanju državnih dugova nastalih u doba revolucije od strane federalne vlade-neuvjerljiva. Njegova pisma jasno pokazuju da je u to doba vjerovao kako je nužan kompromis želi li se očuvati mir i jedinstvo Unije. Kad je tim zakonom osigurao povoljnije uvjete za Virginiju i kad se pristalo da se glavni grad federacije izgradi na obali rijeke Potomac, odobrio je zakon. Možda je Jefferson već primijetio da Hamilton ide na ruku novonastalom imućnom staležu i ne obraća previše pozornosti interesima poljodjelaca, no još nije izražavao neslaganje s financijskom politikom svog kolege. Uvijek je zazirao od centralizirane vlasti, ali još nije smatrao da prijete opasnost od koncentracije moći u Hamiltonovim rukama.

Prva ozbiljnija razlika u mišljenjima između njih dvojice pojavila se u vezi s vanjskom politikom. Uvjeren da Britanija neće prepustiti svoje baze na Starom sjeverozapadu ni dati trgovinske povlastice osim prisilom, Jefferson je zagovarao trgovinsku diskriminaciju. Toj se politici, koju je u Kongresu zastupao Madison, protivio Hamilton, koji se bojao gubitka prihoda od uvoza britanskih proizvoda. Jeffersonova uporna i vješto sročena izvješća o trgovinskoj politici povećala su broj pristaša diskriminacije, no Hamilton je svojim utjecajem spriječio da se o Jeffersonovom prijedlogu glasuje u veljači 1791. godine i naposljetku se od toga odustalo. Osim toga, ministar financija održavao je začudujuće prisne odnose s neslužbenim britanskim predstavnikom Georgeom Beckwithom (1789.-1791.), s kojim ministar vanjskih poslova nije htio imati posla.

Početkom 1791., na traženje svog pretpostavljenog, Jefferson je napisao mišljenje o ustavnosti namjere da se osnuje Američka državna banka. Taj je zakon izglasao Kongres na Hamiltonovo inzistiranje, iako su državni tužitelj Edmund Randolph i kongresmen James Madison tvrdili da savezna vlada nema ovlasti osnivati takvu korporaciju. Jefferson se složio s njima. Smatrao je da ovlasti koje je Hamilton prisvojio nisu među ovlastima savezne vlade, a ne mogu se ni izvesti iz općih ustavnih odredbi koje je on tumačio doslovce. Iako je vjerovao da se ustave mora povremeno mijenjati, ustrajao je na strogom pridržavanju njihovih odredbi dok se službeno ne promijene. Suci je ostavljao malo slobode i zazirao je od snažne vlade. U ovom slučaju, njegova je strahovanja posredno pojačalo i sve veće nepovjerenje prema Hamiltonu, koji je žudio za moći i tumačio Ustav kako mu je odgovaralo. Washington je Jeffersonove primjedbe poslao Hamiltonu, koji je na njih odgovorio poduljim tekstom u kojem je vješto branio liberalne teze. Predsjednik je nakon tog pisma potpisao zakon.

Iako je smatrao da ima pravo, Jefferson je rekao da iz obzira prema Kongresu predsjednik ne bi smio vetom spriječiti izglasavanje tog zakona ako nije potpuno uvjeren u njegovu neustavnost. Washington je svoje mišljenje zadržao za sebe i objavio ga tek nakon mnogo godina. Čini se da nije pokazao Hamiltonovo pismo Jeffersonu pa sukob zbog Ustava još nije bio završen. Nasrtljivi ministar financija zabilježio je još jednu pobjedu.

U proljeće godine 1791. u Americi je objavljeno djelo Thomasa Painea *Rights of Man*. Kao predgovor toj knjizi, objavljena je privatna Jeffersonova bilješka u kojoj je napisao da mu je drago da se naposljetku javno osudilo "političko krivovjerstvo", što se protumačilo kao pohvala Paineu, crvenoj krpi pred očima američkih anglofila, ali je Jefferson zapravo imao na umu Johna Adamsa i njegova razglabanja o nedostacima demokratskih poredaka. Jefferson je napisao i kako žali da su njega i njegova starog prijatelja "bacili na javnu pozornicu kao suparnike", što je Adams smatrao izrazom iskrenog žaljenja, no zbog tog se slučaja Jeffersona počelo smatrati kritičarom elitističkih vladinih sklonosti, što mu je politički silno koristilo. Od čovjeka koji je mrzio nesuglasice, volio djelovati u sjeni i kojemu je nedostajala osobna nasrtljivost tipična za političare, sretno su okolnosti učinile popularnu osobu.

U svibnju i lipnju 1791. on i Madison otišli su na botanički izlet u Novu Englesku, tijekom kojeg su nedvojbeno razgovarali i o politici. Dana 31. listopada, Philip Freneau je u Philadelphiji objavio prvi broj *National Gazette*, kao protutežu *Gazette of the United States*, kojoj je urednik bio John Fenno. Jefferson, koji je znao da je Freneau vatreni republikanac, dao mu je posao prevoditelja u ministarstvu vanjskih poslova. Hamilton je Fennou već dao uzonosnu tiskaru, a zatim i novčanu potporu. Jefferson je tvrdio da nije imao veze sa žestokim kritikama upućenima na Hamiltonov račun u Kongresu u zimi 1791. godine. Priznao je jedino da je u razgovorima i pismima kritizirao Hamiltona. Madison je bio glavni pokretač, no Jefferson je postao simbol antihamiltonizma. Iako je bio uljudniji od svog kolege, pokrenuo je događaje kojima ni tada ni poslije nije pokušao upravljati.

Hamilton je s Georgeom Hammondom, koji je u studenom 1791. godine predao vjerodajnice kao britanski poslanik, uspostavio prisan odnos sličan onom s Beckwithom. Hammond, kojeg je Jefferson prisilio priznati da nema ovlasti sklopiti novi sporazum, nerazborito se upustio u raspravu s američkim ministrom vanjskih poslova o kršenjima mirovnog sporazuma. Radni tekst Jeffersonova sjajnog odgovora od 29. svibnja 1792. godine, kojim je potpuno razorio polovične i mlake britanske dokaze, predan je Hamiltonu, a s njegovim manjim izmjenama Washingtonu, koji ga je rado odobrio. No Hammond se ministar financija požalio na Jeffersonovu "neumjerenost" i rekao da njegov odgovor Washington nije pročitao te da ne izražava vladino mišljenje. Osokoljen uvjerenjima koja su pobila Jeffersonove tvrdnje, britanski je poslanik svojim pretpostavljenima prikazao taj slučaj na svoj način i oni su ga zaboravili čim su saslušali izvješće. Ta Hamiltonova spletko otkrivena je tek u dvadesetom stoljeću, no Jefferson je vjerojatno znao da svoj nezasluzeni poraz duguje svom kolegi Hamiltonu.

Do ljeta 1792. njih su dvojica postali ljuti neprijatelji. U proljeće je Jefferson Washingtonu nedvosmisleno rekao da je narod nezadovoljan Hamiltonovom politikom, posebice "korupcijom" kao popratnom pojavom financijskih odluka, a koja je zahvatila i zakonodavstvo. Službeni popis Jeffersonovih pritužbi

Predsjednik je Hamiltonu-predao 29. srpnja, a ovaj je odgovorio nakon tri tjedna. U međuvremenu, Hamilton, koji nije mogao Freneauu oprostiti zajedljive napise, anonimno je napao tog demokrata, a preko njega i Jeffersona. Washington je na pisma koja je poslao toj dvojici ministara, a u kojima izražava nezadovoljstvo rascjepom u vladi, dobio opširne odgovore u kojima su obojica izložila svoj slučaj, ne samo svom nadređenom nego i potomstvu. Washington nije uspio smiriti uzburkane vode. U jesen 1792., Hamilton je u novinama objavio niz oštrih anonimnih napada na Jeffersona, s namjerom da ga izgura s položaja. Jefferson, zbog osobnog dostojanstva ili razboritosti, suzdržao se od novinske polemike i obranu prepustio prijateljima. No vjerojatno je imao prste u sastavljanju rezolucija Williama Brancha Gilesa, predloženih početkom 1793.e, u kojima se oštro kritizirao Hamiltonov rad.

Jeffersonova nesnošljivost prema Hamiltonu, osim opravdane ljutnje zbog Hamiltonova upletanja u rad njegova ministarstva, sličila je netrpeljivosti vjerskog zanesenjaka prema neprijatelju njegove vjere. U pismu Washingtonu 9. rujna 1792. godine Jefferson je napisao da je uvjeren kako se Hamiltonova "djela temelje na načelima protivnima slobodi, sračunanima da potkopaju i unište republiku, tako da njegovo ministarstvo ovlada članovima zakonodavne vlasti." Hamiltonova nesnošljivost prema Jeffersonu, osim ljutnje što mu se osporava moć, sličila je nesnošljivosti praktičara čije projekte ometa osoba koju on smatra sofistom. Washington je cijenio obojicu i želio ih zadržati na njihovim položajima. Obojicu je koristio, ali nije slijepo slijedio njihove preporuke. Njihovi neprocjenjivi uspjesi opravdali su procjenu strpljivog Predsjednika.

Na Predsjednikov zahtjev Jefferson je ostao na položaju do 1793., za vrijeme kritičnog razdoblja u vanjskoj politici. Iako su američki konzervativci zabrinuto promatrali razvoj francuske revolucije, javno je mnijenje bilo sklono Francuzima kad je rat u Europi zahvatio Veliku Britaniju (1. veljače 1793.) i kad je novi francuski poslanik, Edmond Charles Genet došao u Sjedinjene Države (8. travnja 1793). Jefferson je odlučno tvrdio da njegova zemlja ne smije učiniti ništa što bi se moglo protumačiti kao oporba načelima francuske revolucije ili odustajanje od savezništva s Francuskom, no složio se s Hamiltonom i Washingtonom da Amerika mora ostati neutralna. Uspio je izbaciti riječ "neutralnost" iz Washingtonove proklamacije, kako ne bi uvrijedio Francuze, a od Britanaca iskamčio trgovinske ustupke. Nagovorio je Washingtona da primi Geneta bez preduvjeta. Iako je Jefferson ljubazno dočekao Geneta i veselio se žaru za demokraciju kojeg je vatreni poklisar rasplamsao u narodu, te zamalo odobrio Francuzov namjeravani vojni pohod protiv Louisiane, trudio se zadržati neutralnost i strpljivo podnosio goleme kušnje u koje ga je dovodilo američko stajalište. Kad je Genet ustrajao u napadima i kritici, Jefferson je izgubio strpljenje. Složivši se s mišljenjem kolega da je Genet postao nepodnošljiv, napisao je oštro pismo u kojem je zatražio Genetov opoziv.

Iako je Jefferson glasno prosvjedovao protiv britanskog kršenja američkog prava na neutralnost za vrijeme rata, nije uspio za svog mandata riješiti problem odnosa s Britanijom. Jayov sporazum (1794), koji je sklopljen nakon njegove ostavke, a pod Hamiltonovim utjecajem, Jefferson je smatrao sramotnom izdajom američkih interesa. Pregovori sa Španjolskom koji su se vodili za vrijeme njegova mandata bili su jednako neuspješni, no američki ciljevi koje je on zacrtao postignuti su Pinckneyevim sporazumom (Sporazumom iz San Lorenza) iz 1795. godine. Ako bi u jeku prepirke s Hamiltonom kadšto rekao nešto pretjerano,

republici je učinio neprocjenjivu uslugu time što je upozoravao na opasnosti politike svog kolege, postavio temelje oporbi i poticao snage koje će ublažavati njezine posljedice.

Jefferson je navršio pedeset godina i smatrao da je njegovo drugo povlačenje iz javnog života konačno. Uskoro je počeo s građevinskim radovima u Monticellu u skladu s izmijenjenim nacrtima, za koje je nadahnuće našao na putovanjima po inozemstvu. Smjenjivanjem nasada pokušao je obnoviti zapušteno tlo. Uveo je nove strojeve, sagradio mlin i tvornicu čavala i upravljao svojim velikim, no razmjerno neunosnim imanjem tipičnom marljivošću i posvećenošću najmanjoj pojedinosti. Njegov obnovljen i povećan zanos za poljodjelstvo zamijenio je ljubav za učenjem. Nikad u životu nije tako malo čitao i tako rijetko pisao. Dani provedeni u sedlu vratili su mu zdravlje za koje se bojao da je zauvijek izgubio, a sredio je i svoje zamršeno financijsko stanje. Kao ministar vanjskih poslova živio je od male plaće, a zarada od plantaža i prodaje robova i zemljišta nije bila dovoljna da se riješi dugova starog Waylesa, koji su se godine 1795. povećali presudom protiv izvršitelja kao jamstvo za pokojnog Richarda Randolpha. Poput mnogih svojih sunarodnjaka Virginijanaca, ni Jefferson nije mogao iskoristiti svoju imovinu i uništile su ga kamate britanskim zajmodavcima. No njegova darežljivost nije se smanjila.

Madisonu, kojeg je smatrao logičnim republikanskim kandidatom za položaj predsjednika, napisao je 27. travnja 1795. da se "sjeme ambicije" koje je imao u mladosti, odavno zatrlo i da njegova kandidatura ne dolazi u obzir. No ostao je simbol i prorok političke vjere. Kad su ga vode njegove stranke odlučile podržati 1796. godine, nije im se usprotivio, već je iznenađujuće rado prihvatio natjecati se zajedno sa starijim Adamsom, kojeg je smatrao jedinom preprekom Hamiltonu.

Mjesto potpredsjednika donijelo je Jeffersonu prijeko potrebnu plaću i omogućilo mu da puno vremena provodi u Monticellu. Najvažnije postignuće njegova mandata kao predsjedavajućeg u Senatu bilo je objavljivanje djela *Manual of Parliamentary Practice* (1801.), koje je doživjelo puno izdanja, bilo prevedeno na nekoliko jezika i još služi kao poslovnik Senata. Unatoč pomirljivom duhu koji je početka vladao između njega i Adamsa, Jefferson nije imao utjecaja na rad administracije u kojem su se uskoro počeli osjećati Hamiltonovi prsti.

Kao potpredsjednik, Jefferson je bio kao i uvijek neupadljiv, no njegova su se stajališta uvijek znala, pa je postao meta napada federalističkog tiska, koji ga je i dalje smatrao utjelovljenjem njegove stranke. Objavljivanje privatnog pisma Philipu Mazzciu (od 24. travnja 1796.) u svibnju 1797. u Americi, koje je najprije bilo objavljeno u nekom firentinskom listu, a u Ameriku stiglo u ponešto izmijenjenom obliku kroz nekoliko prijevoda, populariziralo je njegove prijašnje kritike federalista. Objavljivanje tog pisma protumačeno je kao napad na Washingtona. Jefferson nije ni pokušao demantirati navode iz pisma, nego je trpio u tišini dok su ga federalistički listovi nazivali "klevetnikom", "lašcem" i "ubojicom".

Odobrio je ponašanje Jamesa Monroca kao poslanika u Francuskoj, iako je ono izazvalo puno britkih federalističkih komentara. Vjerovao je da ratnički duh koji je zavladao zemljom nakon objavljivanja "depeša XYZ" potiču

hamiltonijanci kako bi progurali vlastite interese i uvukli Sjedinjene Države u rat na strani Britanaca. Osobno se slagao s razmišljanjima Elbridgea Gerrya, britanskog namjesnika, koji se pokazao popustljivijim prema francuskom utjecaju od svojih kolega i predložio da Gerry zapiše i objavi svoja iskustva, no Jefferson više nije volio postojeći poredak u Francuskoj. S veseljem je odustao od pogubnih rasprava o francuskom pitanju kad su mu na vrhuncu ratnohuškačke groznice federalisti osigurali bolji predmet borbe u obliku zakona o strancima i zakona o poticanju na pobunu. Jefferson je s pravom smatrao histeričnu nesnošljivost prema strancima (primjerice njegovim prijateljima C. F. Volneyu i Josephu Priestleyu) te napade na slobodu tiska prijetnjom njemu najdražim idealima. Budući da se zakon o poticanju na pobunu uglavnom primjenjivao na urednike republikanskih listova, njegova oporba tom zakonu temeljila se i na stranačkim i na filozofskim razlozima.

Njegov najvažniji doprinos slobodi rasprave bile su Odluke iz Kentuckyja iz 1798. godine. (Tek se nakon nekoliko godina doznalo da im je on autor.) Odluke iz Virginije, koje je napisao Madison, bile su im slične po tonu, ali umjerenije. Danas se najviše ističu Ustavne odredbe koje je zastupao Jefferson - da je vlada Sjedinjenih Država stvorena ugovorom, da zakoni federalne vlade koje nisu odobrili zastupnici pojedinih država ne vrijede, te da pojedine države imaju pravo ocijeniti je li učinjena povreda njihovih ovlasti i odrediti način naknade - no njegova je najvažnija namjera bila napasti despotske zakone kao neustavno i nezakonito kršenje osobne slobode i uskraćivanje neotuđivih prava. Riječi kojima se poslužio u pisanju teksta (a koji je zapravo bio stranački program) bile su pretjerane, no Jefferson i Madison nisu namjeravali ići u krajnosti. S praktičnog stajališta, obrana prava na javnu raspravu i političku oporbu bila je važnija od širenja ustavne teorije.

Nominiran kao republikanski kandidat za položaj predsjednika i nimalo ravnodušan prema ishodu, kao prije četiri godine, Jefferson je mogao zahvaliti svoj izbor godine 1800. razdoru među federalistima i svom političkom programu. Njegov je suparnik, Aaron Burr, silno pridonio pobjedi republikanaca. Pogreškom izbornog sustava, uskoro ispravljenom, dva republikanca dobila su jednak broj glasova i izbor predsjednika prepušten je Zastupničkom domu. Unatoč nesklonosti federalista Jeffersonu koji su uporno glasali za Burra, mišljenje (kojem je pripomogao Hamilton) da je Jefferson pouzdaniji navelo je Dom da se pokori želji republikanaca i izabere Jeffersona.

Jeffersonova skromnost i nedostatak spektakularnih osobina u drugo bi vrijeme bilo težak politički hendikep. Popularnost u narodu zaslužio je uglavnom time što ga se poistovjećivalo s odlukama na čijoj je strani bilo vrijeme i širenje političke baze, te svojom izrazitom osjetljivošću na promjene javnog mnijenja. Kao političar praktičar, djelovao je preko drugih, koje je napajao snagom a koji su s njim odano surađivali. Njegovo vodstvo nije bilo posljedica nametljivosti i čvrste volje, nego okolnosti koje su ga učinile simboličnom figurom te toga što su se u njemu silna inteligencija i beskrajna marljivost spojile s nepomučenim i zaraznim ufanjem. Dugotrajna borba između njegovih pristaša i federalista tumačila se kao borba između demokracije i aristokracije, državnih prava i nacionalizma, poljodjelstva i kapitalizma. U starosti je govorio o "revoluciji" godine 1800. i uspoređivao je s onom iz godine 1776. Možda je preuveličao važnost pobjede svoje stranke, no njome se potvrdila važnost političke oporbe.

Ta je pobjeda označila odbacivanje reakcionarne politike i uspon demokratski izabраниh vođa.

Jefferson, prvi predsjednik ustoličen u Washingtonu, sam je projektirao plan grada, djelomice sačuvan u ulici Mall. Kao ministar vanjskih poslova bio je neposredno nadređen povjerenicima za District of Columbia, predložio je da se raspiše natječaj za nove državne zgrade i bio odgovoran za izbor klasicističkih rješenja. Kao predsjednik, imenovao je Benjamina H. Latrobea nadzornikom javnih radova i surađivao na stvaranju urbanog plana veličanstvenog grada. U njegovo doba, blještavilo i svečanost, kojima se on načelno protivio, bili bi nezamislivi u selu u divljini, kakvo je glavni grad tad bio. Stanovao je u Conradovu pansionu, što je bio dokaz njegove demokratske jednostavnosti, a kad je došlo vrijeme za polaganje prisjega, pješice je otišao do obližnje zgrade Senata u još nedovršenom Kapitolu. Prisegu mu je pročitao daleki rođak i okorjeli politički neprijatelj, predsjednik Vrhovnog suda John Marshall. Iako je znao za očajničke pokušaje federalista da se ubace u sudsku vlast, vjerovao je da je nakon duge "borbe mišljenja" otklonjena opasnost od uspostave monarhije i svojim je miroljubivim nastupnim govorom želio što prije osigurati volju većine. Iako je pobijao tvrdnje da republikanska vlada ne može biti čvrsta, oštro je ograničio njezine ovlasti. Vlasti je zadaća spriječiti da si ljudi nanose ozljede, ali ih inače treba pustiti da sami rješavaju međusobne odnose. Bio je protiv posebnih povlastica, poticao unapredjenje poljodjelstvo i trgovine kao "njezine služavke", a ne industrije. Ponovio je svoje uvjerenje da se federalna vlada mora uglavnom baviti vanjskom politikom, a državama prepustiti njihove poslove.

Postavši Predsjednikom u pedeset osmoj godini, slučio se nedovršenom kockastom Predsjedničkom kućom kao službenom rezidencijom, pa je slobodno vrijeme provodio u Monticellu, gdje su još trajali građevinski radovi. Njegova prelijepa mlada kći Maria, sada supruga svog bratića Johna Waylea Eppesa, poklonila mu je unuka. (Rastužit će oca svojom preuranjenom smrti godinu 1804.) Lišen ženske ruke, Jefferson nije mario za odijevanje i bio je velikodušan, no neformalan domaćin, kako je bio naviknut u svom domu, na zgražanje diplomata koji su pazili na pravo prvenstva. Kad je svladao početnu bojažljivost, ponašanje mu je postalo prirodno. Njegovu demokratsku jednostavnost protivnici su proglasili namještenom. Prijatelji su je smatrali prirodnim ponašanjem osobe koja je postigla puno u životu i usudivala se biti to što jest. Njegovo ležerno držanje i lijeh hod, te nepovezani, iako silno sadržajni razgovori, nedvojbeno su pridonijeli raširenom, no pogrešnom dojmu među njegovim neprijateljima, da je taj najučćeniji državnik nesuvisli mislilac. "Njegov izgled", prema riječima njegove obožavateljice Margaret Bayard Smith, "nije bio otmjen, ali ni nedotjeran i nezgrapan, a najveća mu je prednost bilo obličje koje je sjajilo dobrotivošću i pameću".

Najvažniji članovi njegove predsjedničke, službene obitelji bili su James Madison, ministar vanjskih poslova i Albert Gallatin, ministar financija, koji je prilično uspješno proveo njegov gospodarski program. Jefferson je zatekao saveznu vladu pod potpunom vlašću federalista i želio je uspostaviti ravnotežu. To se moglo postići jedino otkazima, jer prema njegovim riječima, radna se mjesta "rjetko oslobađaju smrću, a ostavkama još rjeđe". Sudske se djelatnike moglo otpustiti jedino ustaljenim postupkom, no druge državne službenike predsjednik je mogao imenovati i otpuštati osobno. U početku svog mandata

Jefferson je javno rekao da će se morati poslužiti tom ovlasti i da će zapošljavati jedino republikance. Nije uspostavio ravnotežu do polovice mandata, ali je tad odlučio otvaranje radnih mjesta prepustiti prirodi. Iako nije usvojena nestranačka politika i republikanci su naposljetku zavladaali kao nekoć federalisti, načela državne službe bila su potpuno očuvana.

Jefferson je prekinuo običaj da se osobno obraća Kongresu i pazio je da se ne pomisli kako on Kongresu naređuje. No do isteka mandata zadržao je nad Kongresom posredan ali djelotvoran nadzor. Republikanci su imali većinu u oba doma i unatoč povremenim manjim sukobima, Jefferson je zadržao vodstvo u stranci. Za njegova mandata, predsjedatelj Doma smatrao se njegovim predstavnikom.

Opoziv trošarinskog poreza početkom 1802. godine naglo je povećao predsjednikovu popularnost. U to je doba zapad uživao razdoblje mira, te se činilo da je primjereno smanjiti izdatke za vojsku i mornaricu. Godine 1802. na Jeffersonovu preporuku opozvan je Zakon o sudstvu iz 1801. godine. Taj zakon, nazvan oprostajnim govorom federalističkog poretka, nije bio potpuno loš, ali mu je namjera bila održati prevlast federalista u savezним sudskim ustanovama. U slučaju *Marbury protiv Madisona* (1803), vrhovni sudac Marshall ukorio je predsjednika zato što je spriječio imenovanje mirovnih sudaca koje je John Adams odredio u posljednjim satima svog mandata. Taj je prijekor podigao više prašine od odluke kojom je jedna od kongresnih odluka proglašena neustavnom. Po mišljenju republikanaca motivi vrhovnog suca bili su sumnjivi i sudska vlast nije uspjela zavladata zakonodavnom i izvršnom. Jefferson je smatrao da on treba ocijeniti ispravnost svog ponašanja. Odgovoran je narodu, a ne Vrhovnom sudu.

Oprostivši žrtvama Zakona o poticanju pobune, Jefferson je proglasio taj statut neustavnim, što je smatrao svojom dužnošću. Poslužio se opozivom protiv Samuela Chasea, izrazito stranačkog suca, i duboko je žalio kad mu to nije uspjelo. Iako su se federalni suci naučili obzirnosti, i dalje su se upletali u politiku. Jefferson je stalno tvrdio da federalisti, pomoću skupine nepozivanih sudaca, pokušavaju ometati republikance i poništiti volju naroda.

U proljeće 1802. Jeffersona su uznemirile vijesti da će Španjolska vratiti pokrajinu Louisianu Francuskoj. U privatnom pismu od 18. travnja 1802. upućenom Robertu R. Livingstonu, američkom poslaniku u Parizu, napisao je da je onaj tko je vlasnik New Orleansa, prirodni neprijatelj Sjedinjenih Država te da će Amerika taj povrat smatrati francuskim izazovom. Bio je spreman stupiti u savezništvo sa svojim starim neprijateljima Britancima padne li ušće rijeke Mississippi u ruke nacije koju je Napoleon pretvorio u najveće osvajače na svijetu. Španjolci, slabiji i popustljiviji, priznali su Amerikancima Pinckneyevim sporazumom iz 1795. godine pravo upotrebe luke u New Orleansu. Kad je španjolski provincijski namjesnik poništio taj ugovor 16. listopada 1802., na zapadu je nastala kriza. To je zapravo bila jednostrana odluka i uskoro je opozvana, ali se Francusku smatralo krivcem. U Kongresu su se čuli pozivi na rat i Jefferson nije bio nesklon upotrebi oružja kako bi Mississippi ostao prohodan. Ali se ipak nadao da će riješiti krizu diplomatskim putem.

Početkom 1803. imenovao je Jamesa Monroea posebnim izaslanikom za Francusku i osigurao od Kongresa dotaciju od dva milijuna dolara. Tajnim sporazumom taj se fond mogao upotrijebiti za kupnju "otoka" New Orleansa.

Administracija se nadala kupiti i zapadnu, a donekle i istočnu Floridu. Sporazumom koji su 30. travnja 1803. godine potpisali Monroe i Livingston ugovorila se prodaja čitave pokrajine Louisiane za otprilike 15 milijuna dolara. Bila je to velika (i jeftina) diplomatska pobjeda, no veličina teritorija i neke odredbe tog sporazuma izazvale su nesporazume i probleme.

Prije Monroevog polaska, Jefferson, brižljivi planer, postavio je pitanje ustavnih ovlasti federalne vlade da kupuje teritorij. Njegove kolege, posebice Gallatin, uvjcravali su ga da federalna vlada ima te ovlasti budući da su Sjedinjene Države suverena nacija. To je nakratko otklonilo njegove sumnje, no one su ga ponovno obuzele kad je doznao da njegov predstavnik nije kupio samo otok New Orleans nego je i dvostruko povećao površinu države. Sporazumom se izrijeком predviđalo pripojenje golemog područja i davanje državljanstva njegovim stanovnicima. To bi izazvalo promjenu Unije kakvu tvorci Ustava nisu predvidjeli. Jefferson je bio uvjeren da se mora izglasati ustavni amandman kojim bi se saveznoj vladi dala takva ovlast i najmanje je dvaput pokušao sastaviti takav amandman. Nitko od njegovih savjetnika i pristaša nije vidio potrebu za tim. Iako se smatralo da bi takav amandman bio izglasan, nije bilo vremena za potreban postupak. Da bi stupio na snagu, sporazum se morao ratificirati u roku od šest mjeseci. Osim toga, do Jeffersona je stiglo izvješće da se Napoelon kaje što je ratificirao sporazum i da neće pristati ni na kakve izmjene. Jefferson je svoja strahovanja o ustavnosti te kupnje privatno izrazio svojim sumišljenicima. Sporazum je bio prihvaćen unatoč protivljenju zadržanih federalista ali uz silnu podršku javnosti.

Kupnja Louisiane je izrazit primjer Jeffersonove državničke pragmatičnosti. Njome je osigurao prostornu veličinu svojoj zemlji i budući uspjeh svojoj stranci što je pokazao njegov ponovni izbor za predsjednika SAD-a. Nezadovoljstvo zapadnih država smirilo se i federalisti su svedeni na sektaške nemoćnike. Zbog svega toga, Jeffersonova trenutačna teoretska nedosljednost njegovim se pristašama učinila malom cijenom - povjesničari su preuveličali njezinu važnost. Kupnja je ubrzala početak ekspedicije za čijeg je vodu odredio Meriwethera Lewisa. Za tu je ekspediciju pripremio detaljne upute. Nitko se nije više veselio Lewisovim i Clarkovim otkrićima od njega. Poslije je napisao najbolju biografiju Meriwethera Lewisa, svojeg bivšeg tajnika.

Livingston i Monroe kupili su područje bez čvrsto određenih granica i tvrdili da obuhvaća i zapadnu Floridu. Jefferson se priklonio tom mišljenju u jednom pamfletu koji je odredio službeni odnos administracije i njezinih pristalica prema tom problemu. Luizijanskim poreznim zakonom (*The Louisiana revenue act*), poznatim pod nazivom "Zakon iz Mobilea", od 24. veljače 1804. pretpostavilo se da je kupljena i zapadna Florida, no Jefferson, uvidjevši da Španjolci ne pristaju na to, kao što je očekivao, jednim je proglašenom poništio spornije odredbe tog zakona i poslao Monroea na neuspješnu misiju u Španjolsku. Složeno pitanje zapadne Floride ostalo je neriješeno za vrijeme Jeffersonova mandata. Posljedica njegovih upornih pokušaja da kupi to žarko željeno područje bio je njegov oslabljeni položaj u Kongresu i inozemstvu.

Politike mirnih pregovora nije se pridržavao u slučaju berberskih gusara, prema kojima je primijenio više sile od svih dotadašnjih američkih predsjednika. Kad je 1801. godine beg od Tripolija poništio sporazum, Jefferson je poslao ratnu mornaricu protiv njega i blokirao mu luke. Poslije je poslao ratnu

mornaricu i protiv marokanskog sultana. Sporazum sklopljen nakon dugotrajnih pregovora s Tripolijem bio je izrazito povoljan za Sjedinjene Države - nijedna nacija nije dobila tako povoljne uvjete od te gusarske sile.

Jefferson je sporo reagirao na čudne postupke svog bivšeg potpredsjednika Aarona Burra u zapadnim pokrajinama, no 27. studenog 1806. godine objavio je proglas kao upozorenje protiv protuzakonitog vojnog pohoda na španjolske dominione. Bio je uvjeren da postoji zavjera s namjerom da se od Unije odcijepi područja onkraj Alleghenija. U siječnju je u odgovoru na Kongresnu rezoluciju opisao poduzete mjere i pokazao kopiju prijepornog pisma koje je Burr uputio generalu Jamesu Wilkinsonu, a ovaj pokazao Jeffersonu. Kako bi opravdao svoje postupke, Jefferson je izjavio da je Burrova krivnja nepobitna. Tako se izložio kritici da je prejudicirao slučaj. Osim toga, mnogi su bili nepovjerljivi prema Wilkinsonu, čija je zadaća bila zaustaviti Burrovu vojsku u New Orleansu, stigla li tako daleko. Usto, Wilkinson je bio na zlu glasu po bahatim i proizvoljnim postupcima prema stanovnicima New Orleansa. Vjesti o njegovim postupcima došle su do Washingtona prije vjesti o neuspjehu Burrova pohoda. Po naredbi guvernera Edwarda Tiffina iz Ohia, Burrovi brodovi i zalihe uhvaćeni su kod otoka Blennerhassett na rijeci Ohio. Burr se pridružio ostacima vojske na ušću Cumberlanda i tako je taj pohod neslavno propao na rijeci Mississippi. Protivnici vlade zauzeli su se za Burra i tvrdili da je opasnost od njegova pohoda bila preuveličana te da su optužbe protiv Burra zapravo osobno obračun osvetoljubivog Predsjednika.

Sudenje Burru zbog veleizdaje pod predsjedanjem vrhovnog suca Marshalla u ljeti 1807. u Richmondu bilo je najčudnije u američkoj povijesti. Najprije su uručena dva sudska poziva Predsjedniku da podnese potrebne dokumente, zatim su Burrovi odvjetnici neumjereno prokazivali Predsjednika, u čemu je posebice prednjačio "savezni buldog" Luther Martin. Protiv generala Wilkinsons zamalo je podignuta optužnica. Porota je Burra proglasila krivim zbog veleizdaje i okupljanja vojske kod otoka Blennerhassett. Vrhovni sudac, suprotno stajalištu koje je zauzeo u nedavnom slučaju izdajničkog ponašanja, sad je presudio da se optuženi ne može osuditi jer nije bio nazočan na mjestu zločina. Burr nije bio kod otoka Blennerhassett i Marshall nije dopustio optužbi reći gdje je Burr bio i što je radio. Tako je Burrovo oslobađanje od optužbe za oba djela bilo neizbježno. Jedan je istaknuti republikanac s pravom rekao da je Burra oslobodio predsjednik vrhovnog suda. Marshall je tijekom čitavog ispolitiziranog suđenja neprestano kritizirao Jeffersona. Jefferson je bio uvjeren da je došlo do povrede pravnog postupka, ali nije želio opozvati Marshalla jer se više pridržavao zakonitosti nego Marshall. Smatrao je da mu je bila dužnost krivično goniti Burra. Uvijek je vjerovao da je Wilkinson učinio državi uslugu otkrivši zavjeru, ali je pretjerao s potporom tom propalom ratniku.

Probleme s kojima se Jefferson suočio u drugom mandatu kao vođa neutralne države u vrijeme rata koji je bjesnio u Europi, vjerojatno ne bi mogao uspješno riješiti nijedan američki državnik. Do godine 1805. Britanci su ustupili puno trgovinskih koncesija kako bi omogućili razvoj američke trgovine, no nakon odluke s *Essex* iz iste godine, pojačali su nadzor nad trgovinom i zarobili puno američkih brodova. Osim toga, novačenje američkih pomoraca bio je izvor trajnog nezadovoljstva kojeg Britanci nisu imali namjeru ublažiti. A tad se neutralna Amerika, koja nije mogla udovoljiti i britanskim i Napoleonovim

zahtjevima i suočena s prijetnjom zapljene trgovačkih brodova u slučaju njihova nepridržavanja, našla u nepodnošljivom položaju.

Od mogućih izlaza iz te situacije, ratna se opcija Jeffersonu najmanje sviđala, jer nije želio stati ni na britansku ni na francusku stranu. Nakon što je u lipnju 1807. godine pucano s *Leoparda* na *Chesapeake*, Amerikanci bi vjerojatno podržali objavu rata Britaniji. Jefferson je izdao dekret kojim se zabranjuje britanskim brodovima ulaz u američke teritorijalne vode. Ostavio je dovoljno vremena britanskoj vladi da osudi taj ispad, ali je ona odgovorila odugovlačenjem. Jefferson je već poslao Williama Pinkneya u London kao izvanrednog opunomoćenika kako bi pomogao Monroeu, i pokušao je ojačati njihovu pregovaračku poziciju Zakonom o zabrani uvoza iz godine 1806., koji je stupio na snagu nakon nekoliko mjeseci. On se oslanjao na diplomaciju i poneku prijetnju gospodarskim pritiskom, a kad diplomacija ne bi uspjela (kao u slučaju neprihvatljivog sporazuma koji su zaključili Monroe i Pinkney), poslužio bi se gospodarskim pritiscima.

Zbog pojačanih sukoba između Britanije i Francuske i sve češćih kršenja američkih prava sa strane obje zemlje u ljeto i jesen 1807., vlada je morala nešto poduzeti. Jefferson je predložio embargo kao najmanje zlo. Njegova je neposredna svrha bila obrambena - držati američke brodove i mornare podalje od sukoba. No pretvorio se u oružje napada pomoću kojeg se moglo iskamčiti mnogo koncesija. Taj je prijedlog prihvaćen u prosincu 1807. nakon kratke rasprave i s premoćnim brojem glasova, zbog prevlasti Jeffersonove stranke u Kongresu. Bilo je zamišljeno da se embargom i Zakonom o prekidu odnosa (Non-Intercourse Act) na neodređeno vrijeme prekine vanjska trgovina.

Posljedica pokušaja da se nametne embargo bila je nezapamćena gospodarska prisila savezne vlade te neizbježno i učestalo kršenje prava pojedinaca, što je bilo suprotno Jeffersonovim najdražim idealima. On i Gallatin, koji je bio zadužen za provođenje embarga, pazili su da se u tome ne prekorače ovlasti propisane zakonima koje je izglasao Kongres. Jefferson je žalio zbog problema koje je izazvao embargo, no očekivao je da ih ljudi podnose kao da je rat. Nije predvidio toliki otpor u trgovačkim krugovima ni toliku korupciju. Njegovi su politički neprijatelji nedvojbeno njemu i Gallatinu zagorčavali život, no oni su nezasluženo okrivljeni za neuspjeh embarga. Jefferson je tvrdio, donekle opravdano, da embargo nije dovoljno dugo trajao da bi zadovoljio svrhu te da bi se u drugim okolnostima takva mjera mogla pokazati djelotvornim oružjem. No u 1808. i 1809. godini, u rukama slabe države, embargo je uglavnom osiromašio društvene slojeve najodanije Jeffersonu, oživio stranačku oporbu u Novoj Engleskoj i osramotio odličnu vladu. Prisiljen popustiti buntovnom Kongresu, 1. ožujka 1809. godine potpisao je Zakon o prekidu odnosa (Non-Intercourse Act), koji je zamijenio embargo. Uskoro je s velikim olakšanjem prepustio svoje mjesto prijatelju i kolegi Jamesu Madisonu. Rekao je da se osjeća poput umornog mornara koji se približava kopnu ili poput zatvorenika kojem su skinuli okove, te da ga je priroda stvorila za mir radne sobe i knjižnice i da mu znanost pruža najveći užitek.

Proteklih osam godina taj iskreni pobornik slobode tiska bio je izložen poplavi objeda. Dugo smatran u vjerskim krugovima, posebice u Novoj Engleskoj, utjelovljenjem francuskog bezboštva, razumljivo je da je izazvao buru prosvjeda kad je uskoro nakon prvog izbora za predsjednika ponudio Thomasu Paineu

prijevoz do Amerike na korveti i izrazio nadu da će on nastaviti sa svojim "korisnim djelovanjem". Sljedeće je godine neki nezadovoljan pamfletist pokrenuo kampanju protiv Jeffersona. Tom je čovjeku Jefferson nekoć dao određenu svotu novca u dobrotvorne svrhe, no moglo ga se protumačiti i drukčije. Godine 1802. James Thomas Callender u richmondskom je listu *Recorder* optužio Jeffersona za nemoralnost, a zatim je slijedilo mnoštvo optužbi na račun Jeffersonova privatnog života. S obzirom na visoku nakladu federalističkih novina, o tim se optužbama raspravljalo u skupštini Massachusetta, no tom prilikom nije prihvaćen prijedlog da se otpusti izdavače te ustanove koji su u *New-England Palladiumu* 18. siječnja 1805. objavili objede o predsjedniku. Jefferson je priznao samo jednu od tih optužbi, onu o tome da je njegovo ponašanje, dok je bio mlad i neoženjen, prema supruzi njegova prijatelja Johna Walkera bilo nedostojno jednog džentlmena. Zbog tog se ispričao. Sablažnjiva priča o njegovoj nedopuštenoj vezi s robinjom Sally Hemings bez temelja je i nije u skladu s njegovim karakterom. Kao što reče Henry Adams, Jefferson, uzoran suprug i otac, bio je "suzdržljiviji u privatnim odnosima od mnogih žena".

Za općenito prihvaćenu optužbu, kojoj su povjerovali čak i naobraženiji ljudi, da je bio pijanac, osjetljivi predsjednik okrivio je svoje neprijatelje među svećenstvom, posbice one iz Nove Engleske. Ondje su njegovi pristaše napadali i razbili prastaro savezništvo između crkve i države. Možda Jefferson zaista nije shvaćao stanovnike Nove Engleske, kako je to tvrdio Henry Adams, no sigurno je da oni nisu shvaćali njega. Iako plahovit, bio je ozbiljan i bez smisla za humor, poput svih puritanaca. Da se rodio nekoliko godina kasnije, osjećao bi se kao kod kuće među liberalnim svećenstvom Nove Engleske, najliberalnijem u Americi. Često bi s poštovanjem spominjao Epikura i Epikteta, no već je 1803. godine počeo iz Evanđelja odabirati odlomke koje je smatrao izvornim Isusovim riječima. Potkraj života taj je učeni amater objavio usporedne tekstove na četiri jezika u "majušnoj knjižici" s naslovom *The Life and Morals of Jesus of Nazareth*. Knjiga je objavljena tek u dvadesetom stoljeću. Smatrao se "pravim kršćaninom", jer se pridržavao onoga što je smatrao Isusovim naukom.

Posljednjih sedamnaest godina života Jefferson nije napuštao Virginiju. Uništilo ga je (poput mnogih virginijskih farmera) embargo i njegove posljedice, a zbog povorke gostiju nije mogao živjeti skromno kako je želio. Nakon rata 1812. godine, prodajom svoje knjižnice s otprilike 6.500 knjiga za Kongresnu biblioteku, donekle si je poboljšao financijsko stanje, a njegov unuk, Thomas Jefferson Randolph preuzeo je upravljanje imanjem. Obilna korespondencija oduzimala mu je puno vremena, no uživao je razmjenjivati mišljenja s Johnom Adamsom (s kojim je obnovio staro prijateljstvo), Lafayetteom, Pierreom-Samuelom DuPont de Nemoursom i drugima. Pisma iz tog razdoblja su škrinja s blagom. Savjetovao bi Madisona i Monroea kad bi to bilo potrebno, a neke su njegove rečenice o politici, primjerice o kompromisu o Missouriju te o odnosu Sjedinjenih Država prema Europi i južnoameričkim republikama, povijesne.

Najvažniji državnički problem kojem se posvetio bilo je školstvo u Virginiji (koju je on uvijek nazivao "domovinom"). Do smrti se zalagao za opće obrazovanje i sustav državnih škola kakav je predložio 1779. godine. "Školujte narod", napisao je Du Pont de Nemoursu 24. travnja 1816., "pa će ugnjetavanje i potlačenost duha i tijela nestati poput zlih duhova u zoru." Opće je školovanje smatrao obranom i jamstvom slobode. Njegovi se prijedlozi iz 1779. godine pamte

po odredbi da se darovita djeca školuju besplatno i da će ti "geniji probrani poput žita iz kukolja" postati državnici ili širitelji ljudskih spoznaja. Osmislio je, kao nitko od njegovih suvremenika, filozofiju školstva demokratske države. Potkraj života očitovao se za prijedlog da provjera pismenosti bude uvjet za dobivanje državljanstva.

Nakon što su propali njegovi prijašnji pokušaji reforme koledža William and Mary, Jefferson se 1800. godine ponadao da će mu u zdravijim predjelima unutrašnjosti uspjeti izgraditi liberalnije i suvremenije sveučilište. Dok je bio predsjednik, možda je želio izglasati ustavni amandman i stvoriti nacionalno sveučilište, no nakon 1809. godine posvetio se jedino Virginiji. Žalio je što se toliko njegovih "sunarodnjaka" odlazi školovati među "strance" (npr. Princeton) ili ih u njihovoj domovini poučavaju "prosjaci" (profesori sjevernjaci). Zapravo je strahovao da će se njihova politička načela iskvartiti. Njegova upornost možda je potaknula guvernera Johna Tylera da 1809. godine u skupštini održi oštar govor o školstvu; sljedeće je godine osnovana Književna zaklada. Jefferson je to smatrao nedostatnim iznosom za potrebe općeg obrazovanja, ali dostatnim za otvaranje visokoškolske ustanove.

Sretnim slučajem, Jefferson je 1814. godine postao upraviteljem akademije Albemarle, u osnivanju. Pod nazivom Central College, bila je to klica iz koje je pod njegovim vještim vodstvom niknulo virginijsko sveučilište. Njegovo pismo od 7. rujna 1814. godine Peteru Carru, u kojem iznosi stajališta o državnom školstvu, vjerojatno je bilo nadahnuće za rezoluciju koju je Generalna skupština prihvatila 24. veljače 1816., a u kojoj se traži izvješće o planu općeg obrazovanja. Uskoro je Jefferson osobno sastavio nacrt zakona koji je sadržavao uglavnom sve odredbe njegova poznatog prijedloga iz 1779. godine plus odredbe o sveučilištu. Nacrt je odbijen i činilo se da neće ostati novca za visokoškolske ustanove kad se odvoji novac za osnovne škole. Godine 1818, nakon puno natezanja, postignut je kompromis i odobrene su dotacije za osnovne škole i sveučilište (ali ne i za srednje škole).

Jefferson je izabran u odbor, kojem je postao i predsjedatelj, koji je trebao preporučiti mjesto za izgradnju sveučilišta. Vještim baratanjem zemljopisnim činjenicama Jefferson je 1818. godine uvjerio Skupštinu da je Central College idealno mjesto. U svoje je izvješće uklopio zamisli o tome kakvo treba biti sveučilište i taj je tekst jedan od njegovih najblistavijih tekstova o obrazovanju. Nakon skupštinske bitke, u kojoj je sudjelovao iza kulisa, izvješće je prihvaćeno i godine 1819. osnovano je virginijsko sveučilište. Prvi su se studenti upisali 1825. godine. Iako su Joseph C. Cabell i John H. Cocke pripomogli tome da se sveučilište otvori, Jefferson je do smrti najviše utjecao na njegov rad. Postao je i član prvog upravnog odbora i rektor. Gradevinski su mu savjetnici bili Benjamin H. Latrobe i donekle William Thornton, no nacrt "studentskog sela" bio je njegov. Mnoge je specifikacije on nacrtao, a "paviljoni", "hoteli", spavaonice, kolonade i arkade izgrađeni su pod njegovim nadzorom. U vrijeme njegove smrti, nedovršena je bila samo Rotunda, sagrađena po uzoru na rimski Pantheon.

Svoj je žig na ustroju te ustanove Jefferson ostavio u obliku neovisnih "škola", u odredbi kojoj se ostavlja potpuna sloboda pri izboru predmeta, u ukidanju uobičajene podjele studenata u razrede, te u odredbi da se profesori fakulteta moraju smjenjivati na položaju predstojnika i da nema rektora. Unatoč tome što je tražio da se poučava u republikanskom, a ne federalističkom duhu, uvelike

je oslobodio tu ustanovu raznih ograničenja i to učinio njezinom politikom. Iako se nisu ostvarile njegove nade da će iz starog svijeta privući "ponajbolje znanstvene umove", odlazak njegova mladog prijatelja Francisa Walkera Gilmera u Veliku Britaniju po profesore bio je razmjerno uspješan. Nova je ustanova od početka bila kozmopolitska, a među prvim profesorima bilo je nekoliko vrsnih. "Stari Sahem" doživio je otvorenje sveučilišta 1825. godine i ispratio prvu godinu njegova rada.

Za života je Jefferson u Americi i u svijetu uživao ugled učenog čovjeka i pokrovitelja znanosti. Dana 6. siječnja 1797. godine izabran je za predsjednika Američkog filozofskog društva, i to je ostao do 1815. godine. Aktivno je pomagao u širenju znanja. Kad je 10. ožujka 1797. godine pokazao svojim kolegama megaloniks, bila je to "gromoglasna najava američke paleontologije". Njima je 4. svibnja 1798. godine pročitao opis plućne daske s najmanjim otporom; za to je otkriće godine 1805. dobio zlatnu medalju od jednog francuskog poljodjelskog društva. Uskoro se povezao s golemim brojem važnih društava u nekoliko europskih zemalja, kao što je već dugo bio povezan s najvažnijim učenim i gotovo svim poljodjelskim društvima u Americi. Dana 26. prosinca 1801. izabran je za inozemnog suradnika Francuskog instituta. Tu počast, koju za njegova života nije doživio nijedan Amerikanac, vjerojatno je mogao zahvaliti ugledu koji je uživao kao najistaknutiji američki intelektualac. On je to smatrao "dokazom bratskog duha znanosti, koji ujedinjuje u jednu obitelj sve njezine štovatelje, neovisno o tome čime se bave i na kojem kraju zemaljske kugle žive". Citavog se života dopisivao s puno znanstvenika i filozofa iz inozemstva i Amerike i nastojao da njegovim sunarodnjacima budu dostupna djela ponajboljih inozemnih mislilaca i znanstvenika.

Današnji učenjaci smatraju Jeffersona pionirima mnogih znanosti, posebice paleontologije, etnologije, zemljopisa i botanike. Živio je prije doba specijalizacije i bio za svoje doba temeljit istraživač, nimalo skloniji preuranjenim zaključcima od svojih učenih suvremenika, među kojima je uživao ugled zbog želje da u svemu bude znanstveno precizan. U državničkim je tekstovima najčešće pravnik koji zastupa određeno mišljenje. U žaru političke borbe kadšto bi odstupio od svojih ideala ili pretjerao s izjavama, no način na koji je oblikovao mišljenja, njegove životne navike i priroda bili su navike i priroda znanstvenika. Kao ministar vanjskih poslova, bio je prvi povjerenik Ureda za patente i prvi revizor patenata. Osobno je izumio ili prilagodio za individualnu upotrebu mnogo domišljatih naprava.

Tečno je govorio francuski, talijanski, španjolski, grčki i latinski pa je napisao *An Essay Towards Facilitating Instruction in the Anglo-Saxon and Modern Dialects of the English Language* (objavljeno 1851. godine), a prikupio je i veliku zbirku indijskih jezika, koju su provalnici uništili 1809. godine. Imao je jednu od najboljih privatnih zbirki slika i kipova u Americi. Kimball Fiske nazvao ga je "prvim američkim poznavateljem i štovateljem umjetnosti". Osim zgrade virginijskog kongresa, Monticella i zgrade virginijskog sveučilišta, u cijelosti ili djelomice projektirao je brojne kuće u Virginiji, među ostalim i svoje kuće u Poplar Forestu, Farmingtonu i Barboursvilleu. U doba kad u Americi još nije bilo profesionalnih arhitekata, Jefferson je skupljao knjige o arhitekturi i otkrio Palladia. Jeffersonovo divljenje za njegova djela nisu umanjila česta studijska putovanja po inozemstvu. Najviše je zaslužan za oživljavanje klasicizma u Americi. Njegove su zgrade lijepe, iako školske, precizne i stroge, no zahvaljujući

sretnoj okolnosti da se u gradnji morao služiti ciglom i drvom, izgledale su domaće prisno. Stvorio je virginijsku školu gradnje, tražio je da se otvori škola za arhitekta, poticao i pomagao Charlesu Bulfinchu i Williamu Thorntonu i bio profesionalac poput njih, osim što za taj posao nije bio plaćen. Ne bi bilo pretjerano reći da je zajedno s Kimballom Jefferson bio "otac američke nacionalne arhitekture".

Malo je američkih državnika tako temeljito i neumorno proučavalo političku misao i povijest poput Jeffersona ili toliko razmišljalo o krajnjim svrhama. No nije napisao knjigu o političkoj filozofiji pa su sva mišljenja o njegovim teorijskim stajalištima proizvoljna. Više ga je zanimala praksa od teorije, a praksa ga je prisiljavala mijenjati filozofiju. No unatoč nedvojbenim nedosljednostima, nikad nije zaboravio svoje najvažnije ciljeve ili skrenuo s općeg smjera svoje politike. Skroman aristokrat po načinu života i osobnim prohtjevima, zazirao je od vladara i pribijavao se industrijskog proletarijata, ali je više od ikogov suvremenika vjerovao običnim ljudima, ako su prosvijećeni i pridržavaju se tradicionalnih vrlina. Iako ga je boljelo i vrijeđalo kad je pao žrtvom slobodnog tiska, strasno je zagovarao osobnu slobodu i isticao prevažnost pojedinca. Shvaćao je korisnost unije, no isticao je važnost država i lokalnih vlada. Iako uvjereni internacionalist, zastupao je politiku političke izolacije i predvidio da će se na sjevernoameričkom kontinentu razviti dominantna nacija, jedinstvena u povijesti civilizacije. Filozof-državnik više nego političar-filozof, demokraciji i liberalizmu pridonio je vjerom, a ne teorijom. Njegova ga djela svrstavaju među najveće Amerikance, a utjecaj njegova je poticajnog ufanja nemjerljiv.

Proturječnost između njegove profinjene i složene ličnosti, hrabrog uma i osjećajne naravi, zbunjivala je i očaravala sve njegove tumače. Henry Adams je napisao u knjizi *History of the United States*: "Gotovo svi američki državници mogli bi se olako opisati. Portrete prvih predsjednika moglo bi se naslikati u nekoliko poteza kistom; no Jeffersona bi se moglo oslikati jedino u tisućama finih poteza olovkom, a sličnost bi ovisila o igri sjena."

Posljednje godine života tog najtajanstvenijeg i vjerojatno najsvestranijeg među slavnim Amerikancima obilježila je filozofska smirenost unatoč prijeteće financijske propasti. Upropašten bankrotom svog prijatelja Wilsona Caryja Nicholasa godine 1819, čije je mjenice na dvadeset tisuća dolara potpisao, uzaludno je pokušavao naći kupca za svoje imanje. Posljednje godine života isposlovaio je dozvolu da se riješi većeg dijela zemlje na tad uobičajeni način - lutrijom. Javnost je podigla glas protiv takve sramote, skupilo se nešto dobrotvornih priloga, pa se od tog odustalo. Jefferson je umro u uvjerenju da će se njegovi dugovi podmiriti. Nažalost, Monticello je uskoro zauvijek nestao iz ruku njegovih nasljednika. Omiljen i poštovan patrijarh velike obitelji, zadržao je iznimne mentalne i tjelesne sposobnosti do posljednjeg dana svog sredenog i umjerenog života. Umro je (a kad bi inače umro!) na pedesetu obljetnicu proglašenja Deklaracije nezavisnosti, ubrzo poslije podneva, a nekoliko sati prije Johna Adamsa. Nadživjela ga je kći Martha Randolph, njezino desetero djece i njegova unučad, među kojom je bio i njegov unuk Francis Eppes. Na jednostavnom nadgrobnom kamenu na obiteljskom groblju u Monticellu, opisan je onako kako je želio da ga se pamti, ne po visokim položajima koje je zauzimao, nego kao autora Deklaracije nezavisnosti i virginijskog Zakona o vjerskoj slobodi te osnivača Virginijjskog sveučilišta.

Dumas Malone

THOMAS JEFFERSON'S LIFE

Summary

The author describes Thomas Jefferson's life from his birth to his death. The paper focuses on his place and role in the creation and the formation of the USA and the hardships accompanying that process. Multiple links of Thomas Jefferson with the European political scene of his time are depicted.